

Gyógyszerészettörténeti közlemények

Gyógyszerészet 26. 259—260. 1982.

Feljegyzések az 1850—1880 évek közötti időkben használatos népi gyógyszerekről

SZABÓ ÁRPÁD

A szerző nagyapja híres patkoló- és gyógykovács volt a magyar Alföldön. A lovakat nemcsak patkolta, hanem gyógyította is. De jó tanáccsal, gyógyszerrel látta el a beteg embereket is. A szerző bemutatja azokat a gyógyszereket, amelyeket a gyógykovács leírt és alkalmazott.

Családtörténeti kutatásaim során régi családi iratok között találtam rá apai nagyapám Szabó Imre (1830—1880) gyógykovács által feljegyzett és az alföldi tanyavilágban használatos népgyógyászati szerek leírására.

Nagyapám híres patkoló- és gyógykovács volt Hódmezővásárhely és Orosháza közötti országút szélén. Különösen a lovak gyógyításában volt messze földön híres. A maga által gyártott kovács munkái mellett, a tapasztalatai alapján összeállított „gyógyszereket” kenőcsöket is árulta a vásárokon.

Legtöbbször a vásárokon, eladásra kerülő lovakat gyógyította a műhelyében és a vásárok színhelyén. De ha beteg emberek fordultak hozzá valamilyen bajukkal, azokat is ellátta tanácsokkal, „gyógyszerekkel”, hogy milyen eredménnyel, arról nincs feljegyzés.

Az alábbiakban nagyapám által leírt és alkalmazott néhány népgyógyászati receptet mutatok be.

Hasmenés, gyomorfájás, szélgátlás: Csíkos káposzta levét kipréselve, kanalankint megitatni vele a marhát. A gyomrát azzal borogatni, jól szét göcsögtetni. **Tyúkszem, mérges-növények elnyelése, orrvérzés, kemény mirigyek:** Ecetel sóval vegyítve a tyúkszemre borogatni. Mérgesnövények elnyeltekor ecetel itatni. Egésnél ecetel való borogatás igen hasznos.

Fekély, bélférges: A diófa zöld levelit leforrázni, belemártott ruhával borogatni igen hasznos. Hidegfekélynél hasznos a fokhagymát faolajjal összekeverni, étolajba összefőzve azzal borogatni. Fokhagymát tejjel főzve csészénként bevívve, vagy kipréselt leve csukorral vegyítve bélféreg ellen igen hasznos.

Szemfájás és rü ellen: Fehérgálizot egy szemernyit, 2 lat rózsavízbe felolvasztani, mint szemviz igen jó. Fehérgálizot, kénvirágot, zsírral kenőccsé keverve rü ellen igen hasznos.

Vérzés: Gyanta porrá törve, és a vérzésnél belehinteni, azt megszünteti.

Étvágyhiány, szélgörcs, fűvadás, hasmenés, számarhurut, nyelv alatt nyálkás erek megduzzadása: Gyömbért vízbe megfőzni. Egy lat gyömbért porrá törvén mézzel keverve, kanalankint veendő. **Étvágyhiány, szélgörcs, nyelvnyálkásodás, számarhurut ellen** 20—30 lsepp bevitele a gyomorba.

Lábfekélyek: Egy lat hideg vízbe mártott itatóspapíros étvágyra füvekkel tömött zacskóval rakni. Ha a hideg vizet nem állhatja, lehet lágymelegen is, vagy

lenmagból főtt kásával melegen a fekélyre rakni. Kivált ha piszkos, vagy ha a fekély nagyon levedeznek, akkor bojtörján szénporral hinteni, vagy tölgyfa levelit rakni rá, vagy ha már büdös nagyon a seb, akkor egy lat cserhaját kell venni, kis marék meszet jó sokáig kell főzni, két kanál gabonapálkát hozzáadni keverni, vászonra kenni, borogatni.

Rekedtség, hurut, köhögés: Bodzavirág, székfűvirág együtt főve és ennek gőze itatóspapírosba felszívva; belsejében bodza, ánizs, kapor teha ivása, estve még meleg lábvíz vétele.

Nehéz vizezés: Öszibarackfa levél megszáritva 1 lat, 1 meszely főzővízzel leöntve, utána gyenge tűzön főzni. Ruhával átszűrve, háromszor-négyszer napjába egy evőkanállal beadni.

Véres hasmenés: 2 lat árpa, két font vízzel felényire főzve, átszűrven kevés csukorral itatni.

Orbánz ellen: Bodzavirág kevés borkóval 2 óránként veendő; külsőleg bodzavirág lé borogatás, vagy teibe főzve mártott ruhával borogatni, vagy füvekkel tömött zacskó kispárnával borogatni.

Égés esetén: Faolaj vajjal keverve, igen hasznos. Üröm pálinkába keverve jó gyomor erősítő. Fahajat, gyömbért és zabdarát sűrűre főzve, köhögés, hasmenés, torokfájásra hasznos.

Gyöngyöző izzadás ellen: Zsálya 1 lat, 1 meszely vízzel leforrázva igen hasznos. Erős köpéssel, makatis vérhányásnál hidegen használandó. Rothadt foghú erősítésére öblítésül ezen forrázat használandó.

Vaspor haszna: 1. Bélféreg ellen. 2. Fehér (kóru)? esetén puhafát használnak. 3. Gyomor és belek göcsögtetésénél különösen. 4. Tartós hasmenésnél, gyermekenkint 2—4 10-szer, erőseknél 15—20—30-szor.

Szeplő ellen: Torma reszelve és ecetel átztatva igen hasznos.

Szélgörcs, vérhas, vese, máj, hólyaggyulladás ellen: Vaj sóllanul külső dörzsölésre is jó.

Rekedtség ellen: Tojás sárgája csukorral keverve igen jó Meleg vízzel inni hasznos, nehéz lélegzésnél, fullasztó köhögésnél hasznos.

Feltört láb és fekély: Tojás sárgája lenolajjal vegyítve sebre föltéve, fekélybe belerakva hasznos és jó, vagy lágytojás sárgája, méz, terpentin összekeverve, vagy tölgyfa haj 2 nehezék, 16 lat forró vízzel leöntve, borba főzve langyosan, csipéseknél, füzamodásoknál igen jó.

Szélgörcs, kiköpés híján: Másfél lat ánizsmag, 3 findza forróvízzel leöntve, lágymelegen félfindzával veendő.

Féjféreg ellen: Ánizsolaj, néhány lseppent a fejre lseppentve bedörzsölni, a férget előli, vagy petrezselyem magját porrá törni kevés zsírral összekeverve a tetőt előli.

Nehéz vizezésről: Öszibarackfa levélből 2 lat, egy meszely forróvízzel leöntve, 3—4 óráig gyenge tűzön főve átszűrven, 3-szor, 4-szer napjában 1 övő kanállal.

Lábfeltörés, vagy másféle sebrül: Tojás sárgája, lenolajjal igen hasznos, vagy tojássárgája mézzel, zsírral keverve, hasznos fullasztó köhögésnél.

Fogfájásról: Mustármagot kovásszá gyúrni, vagy makk haját vízbe megfőzni, levét szájba venni, tartani, kiköpní ha a fog lukas, viaszkal befőttni.

Szemgégés, könyvezés, hővizsketés: Fehér gáliz 1 szemer, 2 lat rózsavízbe felolvasztva finom ruhára szemre rakandó.

Rü ellen: Fehér gálitz, kénvirág, zsírral kenős keverve, vagy (övény?) két nehezék, 12 lat vízbe főve mosogatni, vagy szalamasós és timsó feloldva mosogatni.

Nehéz vizezés ellen: Petrezselymet megfőzvéen óborban, kisajtoltt levét bevive igen jó, vízben is lehet főzni.

Égés, fagyás, kelevény ellen tapasz készítése: Végy 16 lat faolajat melegítsd lassan tűzön mindaddig, amíg barnulni, füstölni nem kezd, akkor folytonos keveréssel apródonként 8 lat miniumot, ezt főzd addig, amíg barnulni kezd és keményedik. Ekkor tégy hozzá 3 nehezék borostyánkőport, 2 nehezék timsót, midőn a tűzről levétetik, folytonosan keverni, s amikor féhg kihült keverj közé fél lat kámfort, faoljában feloldvasztván. Ez a tapasz igen jó, hasznos. Másik: Végy két lat sárgaviaszt, olvaszd fel lassú tűzön (széntűzön), adj 3 lat faolajat hozzá, midőn az egész főni kezd, tégy folyamatos keverés között 1 lat terpentint bele. Midőn már az egész jól felolvadt adj hozzá egy nehezék miniumot, 15 gramm kámfort, ezt faolajjal előbb dörzsöltessék el, még 4 vagy 5 percig tűzön folyamatosan keverve, nehogy az egész a fenekére égjen, midőn kihült, hasznos minden külső sérülésnél. Fájós ujjak, kelevény, vérfekély, megrándulás, fitzomódás, fagyás, égés, stb. ellen.

Köhögés ellen: Végy édesgyökérből 1 latot fél lat kénvirágot, szennalevélből 1 latot, ánizsmagból fél latot, sárgacukorból 5 nehezéket finom porrá törvén, keverd össze, napjába 3—4-szer 2 kávéskanállal. Vagy: bodzavirág forró vízzel leforrázva igen jó. Vagy: 1 lat kendermag, 1 meszely vízben negyed óráig főzessék, átszűrve kevés cukorral megédesítendő, italul igen jó, főleg száraz köhögésnél. Vagy: mustármagot porrá törvén 1 kanál mézzel bevéve hasznos nyálkás hör-gés és köhögés ellen. Ha erős a köhögés a mellre mustártészta tétessék. Vagy: zabdara nyálkává főzessék, hasznos a köhögés, a torokfájás, a szélgörs, a fájdalmas vizezés a gyomorgörs, az imelygés ellen.

Hidegletés ellen: Kína-por vagy fűzfahéj-por, kalmus gyökér por, vagy fahéj por gyömbérrel, vagy 1—2 szem mandula éhomra lenyelvén igen hasznos.

Égés ellen: Hólyagos égés és fagyás ellen lenolajjal kenni, vagy lenolaj tejbe keverve. Ha már sebes, 12 lat lenolaj, 4 lat viasz, 1 tojás sárgája tűzön felmelegítve, ír gyanánt használni. Vagy: nyers krumplicsészelve a fájdalmat enyhíti. Vagy: ecettel való borogatás. Vagy: ha a kéz vagy a láb fáj, hideg vízbe való mártogatás, csak hogy sűrűn kell ismétetni egészen a fájdalom megszűnéséig. Vagy 3 lat faolaj, 2 tojás sárgája, 1 lat olometzetet összevegyítve borogatni.

Ennyit tudtam Nagyapám feljegyzéseiből leírni, mert sok írása csak ceruzával volt leírva s az idők folyamán elmosódott, olvashatalanná vált.

A feljegyzések közül nem lehet kiválasztani, hogy melyik gyógyszert alkalmazta Nagyapám az állatokra és melyeket az emberekre. Gondolom, ebből nem is csinált nagy problémát. Az egyik feljegyzésen ilyen megjegyzés olvasható, hogy „Ügön-ügön készségös vol az embörök iránti”.

A. S z a b ó: *Записи о народных средствах медицины примененных в 1850—1880 гг*

Дедушка автора был ковалем и лечущим кузнецом на венгерской Равнине. Он не только подковывал, а также лечил лошадей. Он также дал совет и лекарства больным людям. Автор представляет рецепты лекарств примененных и описанных лекарем-кузнецом.

A. S z a b ó: *Records of popular drugs having been used in the period between 1850 to 1880*

The author's grandfather, a famous blacksmith and farrier of his time, not only shod the horses, but healed them too. He gave good advice also to human patients and supplied them with medicines as well. The author presents a number of formulations written and applied by the farrier.

Á. S z a b ó: *Aufzeichnungen über die in der Zeit zwischen den Jahren 1850—1880 gebräuchlichen Volksarzneimitteln*

Der Grossvater des Verfassers war ein berühmter Huf- und Heilshmied auf dem ungarischen Tiefland. Die Pferde hat er nicht nur beschlagen, sondern auch geheilt. Doch hat er die kranken Menschen gleichfalls mit guten Ratschlägen, Arzneimitteln versorgt. Verfasser macht mit jenen Arzneimittelnrezepten bekannt, die der Heilshmied niedergeschrieben und angewendet hat.

★ *Resumo en Esperanto:*

Á. S z a b ó: *Notoj pri pla popoloj medikamentoj uzitaj en la tempoj inter la jaroj 1850—1880*

La avo de la aŭtoro estis fama bufferisto kaj kuracforĝisto sur la Hungara Ebenaĵo. Li ne nur bufferis, sed ankaŭ kuracis la ĉevalojn, sed li provizis per medikamento ankaŭ la malsanajn homojn. La aŭtoro prezentas tiujn medikamento-preskribojn, kiujn la kuracforĝisto preskribis kaj aplikis.

(Szeged, Hunyadi János sugárút 39—41. 6722)

Érekezett: 1981. X. 27.

HELYESBÍTÉS

A lapunk 5. számának 161. oldalán megjelent cím: „Hatósági gyógyszerellenőrzésünk 75 éves” helyeser.

„Hatósági gyógyszerengedélyezésünk 75 éves”

Olvasóink szíves elmozését kérjük.

A szerkesztőség